

žano je trinaest referata i saopćenja, među njima Vladimir Zelenin govorio je o Križaniću u sklopu svog vremena, Asim Peco o Križanićevoj akcentologiji, Ivan Golub o otkrivenom Križanićevom primjerku Kirilove knjige, Josip Hamm o Objasnjenju vividnom Jurja Križanića, Nikita Iljič Tolstoj, praunuk Lava Tolstoja, recitirao je na hrvatskom i ruskom (prijevod R. Venturina) poemu Ivana Goluba „Strastni život – Pjesan u smrt Jurja Križanića 1683/1983”.

Ugođaj ove Križaniću posvećene sesije nije bio samo ugođaj predavanja nego i ugođaj spomena Križanićeve smrti.

Ukrajinska televizija i ekipa za izradu dokumentarnog filma o IX Međunarodnom slavističkom kongresu snimala je sesiju o Križaniću. Pretstoje i drugi znanstveni spomeni o Križaniću u ovoj i slijedećoj godini: u domovini, Sjedinjenim Državama i u Rimu.

HRVATSKA SEKCIJA IX. MEĐUNARODNOG MARIOLOŠKOG KONGRESA

Franjo Emanuel HOŠKO

Deveti međunarodni mariološki kongres održan je od 9. do 15. rujna 1983. na Malti (Floriana, Tal–Virtu) u organizaciji Papinske međunarodne marijanske akademije kojoj je predsjednik Pavao Melada, hrvatski franjevac. Opća tema kongresa je bila: *Marijansko štovanje u 17. i 18. stoljeću*. Kultu Majke Božje u tom razdoblju pridaju nove oznake značajni događaji kao što su: reformacija, katolička obnova u duhu Tridentskog sabora, otkriće novoga svijeta i misije u tom novom svijetu. Tim se događajima pridružuju značajni kulturni pokreti: barok i prosvjetiteljstvo, a na marijansko štovanje utječu također unutarnja crkvena gibanja: kontroverzija s protestantima, janzenizam i kvijetizam.

Rad kongresa odvijao se u plenarnim sjednicama i sjednicama jezičnih grupa: hrvatske, engleske, francuske, njemačke, talijanske, malteške, poljske, portugalske i španjolske. Mariološki kongresi se održavaju svake četvrte godine. Od šestog kongresa, koji je 1971. bio u Zagrebu, sudjeluje u njegovom radu hrvatska sekcija kao zasebna radna grupa. Tako je bilo i na Malti. Iz hrvatske sekcije je na Malti Edo Peričić na talijanskom jeziku održao predavanje *Marijansko štovanje na području turske vlasti u 17. i 18. stoljeću* u plenarnom zasjedanju. Pred plenumom su također nastupili predsjednik i tajnik Hrvatskog mariološkog instituta, Adalbert Rebić i Ljudevit Maračić; prvi je u ime organizatora rada hrvatske sekcije na kongresu uputio pozdrav plenumu, a drugi je podnio završni izvještaj o radu hrvatske sekcije na samom kongresu.

Pojedine sekcije obrađivale su opću temu kongresa tako da su njezin sadržaj ispitivale unutar vlastitih etničkih i kulturnih granica. Tako su i referati u hrvatskoj sekciji iznijeli rezultate istraživanja Marijina štovanja kod Hrvata tijekom 17. i 18. stoljeća. Uvodni referat Bernardina Filinića (Pula) *Jozefinistička politika s obzirom na štovanje Majke*

Božje u raznim oblicima odredio je „terminus ad quem” epohe istraživanja naznačivši da je jozefinističko razdoblje razmeđa između potridentskog vremena i novog vremena koje u našim krajevima u životu Crkve počinje upravo s jozefinizmom i njegovim crkvenim reformama. Filinić je registrirao brojne uredbe državnih vlasti o uređenju crkvenog života i tako obrazložio kako je jozefinizam idejno i sadržajno izmijenio oblike marijanskog štovanja u nas. Josip Soldo (Sinj) je ocrtao ulogu najvišeg hrvatskog upravnog tijela u promicanju marijanskog kulta referatom *Marija u spisima Hrvatskog sabora*. Edo Peričić je predavanjem *Svetišta kao pronosioci marijanskog kulta* rasvijetlio značaj Marijinih svetišta i marijanskih prošteništa u širenju marijanskog kulta i pobožnosti upozorivši da su to bila mjesta ne samo manifestiranja nego također intenzivnog proživljavanja takvog kulta i pobožnosti.

Značajan čimbenik u njegovanju marijanskog štovanja, koji se je duboko ugradio u strukturu crkvenog i vjerničkog života, bile su marijanske bratovštine. Na njih je bio upozorio E. Peričić, a govorio je o njima također M. Biskup spominjući dominikance kao njihove osobite širitelje. Posebno se na organizaciju i rad bratovština osvrnuo Mihovil Bolonić (Krk) izlaganjem *Marijanske bratovštine u krčkoj biskupiji u 17. i 18. stoljeću*. Na relativno malom području negdašnjih biskupija sa sjedištem u Krku, Osoru i Rabu bilo je u tom razdoblju gotovo sto bratovština, bilo sv. krunice (ružarija) bilo Gospe Karmelske. Članovi tih bratovština njegovali su različite i brojne marijanske pobožnosti te osobitu folklornu, društvenu i vjersku praksu. Sve je to u izrazitoj mjeri utjecalo na opći standard ondašnjeg vjerskog i društvenog života. Na području današnje krčke biskupije, a i izvan njega gdje god je bilo prisutno glagoljaštvo, i taj je oblik hrvatske kulture bio prenosnik i širitelj marijanskog kulta. Josip Leonard Tandarić (Zagreb) je u izvještaju *Marija u hrvatskoj glagolskoj književnosti 17. i 18. stoljeća* ukazao da su glagoljaši i nadalje prevodili i prepisivali oficije novih Marijinih blagdana, tekstove starih molitvenika i marijanskih pjesama. Premda je to vrijeme nazadovanja hrvatsko-glagolske knjige u liturgijskom i izvanliturgijskom području, ipak su novi marijanski tekstovi našli mjesto u Paštrićevu i Karamanovu misalu, odnosno u njihovim dodacima.

Propovjednički tekstovi su se radije prenosili prepisivanjem, jer su glagoljaši sve više pozivali za hrvatskom religioznom literaturom tiskanom latinicom i bosančicom. Svakako je uloga glagoljaša bila i nadalje značajna na glagoljaškom području kao faktor oblikovanja i širenja marijanskog kulta u vjerničkom puku. Marijanske teme našle su svoje mjesto i u narodnom literarnom stvaranju. Izvještaj Anđelka Mijatovića (Zagreb) *Majka Božja u hrvatskim narodnim pjesmama u 17. i 18. stoljeću* upozorio je na niz pjesama iz različitih krajeva gdje živi hrvatski živalj koje prihvaćaju marijanske teme u svom kazivanju; ponekad ih koriste neokrnjene s obzirom na njihov teološki sadržaj, a ponekad im dodaju attribute pučkog vjerovanja. Vitomir Belaj (Zagreb) je u izlaganju *Marija u hrvatskim pučkim vjerovanjima 17. i 18. stoljeća* analizirao upravo pučka vjerovanja. Posegnuo je u različite sadržaje pučke kulture, posebno narodne običaje, da razotkrije ne samo postojanje pučkog vjerovanja o Mariji nego i njegove moguće izvore, raširenost te značenje u kulturnom i vjerskom životu puka.

Niz predavanja upozorilo je na ulogu pojedinih crkvenih redova kao i pojedinaca u širenju marijanskog štovanja putem literarnog djelovanja, i to bilo izričitim nastojanjem

oko promicanja tog štovanja bilo posredno putem njegovanja teološke misli o ulozi Marijinoj u povijesti spasenja. Tako je Marijan Biškup (Zagreb) govorio o *Dominikancima kao promicateljima kulta Majke Božje kod Hrvata u 17. i 18. stoljeću*. Napose je prikazao teološko spisateljsko djelovanje Arkandela i Vinka Gučetića, Dionizija Kružića, Luke Polovinića, Ignacija Akvilinija, Vinka Komnena i dr. Predrag Belić (Zagreb) je pod naslovom *Teologijski temelji i pastoralne metode u isusovačkom marijanskom apostolatu kod Hrvata u 17. i 18. stoljeću* podrobno i analitički ispitao ovisnost širenja marijanskog kulta sa strane isusovaca o teološkom stvaralaštvu pojedinih domaćih i stranih isusovačkih mariologa onoga vremena, posebice Lovra Grizogona. Istakao je napose djelovanje poznatog pučkog misionara Jurja Muliha. Isusovačku ulogu u oblikovanju marijanskog kulta u Hrvatskoj prosuđivali su također Ante Katalinić (Zagreb) u izvještaju *Bartul Kašić, širitelj pobožnosti prema Gospi* i Miljenko Belić (Zagreb) predavanjem *Paralelizam između Isusa i Marije kod Antuna Kanižlića*. Kašić je preveo Marijin životopis Pedra Ribadeneire i tiskao ga pod naslovom *Život pričiste Bogorodice* (Rim 1637.). To je prvo tiskom objavljeno biografsko djelo o Mariji. On je također autor *Istorie loretane* i dvaju izvještaja o životu katolika na području pod turskom vlašću; sve su to značajni dokumenti o marijanskom štovanju u hrvatskim krajevima onoga vremena. Kanižlić je pak plodan književni stvaralac i sastavljač opsežnog marijanskog molitvenika *Utočište Divici Mariji*, osobitog djela popularne mariologije. U njem naučava potpuno Kristovo prvenstvo, ali i istaknuto mjesto Marijino u djelu spasenja: Marija je majka svih otkupljenika, a njezino štovanje prvenstveno se sastoji u nastojanju usvojiti njezin duh u cjelini kršćanskog života po čistoći duše i vršenju dobrih djela; jedno i drugo iz ljubavi.

O ulozi franjevaca u širenju štovanja Majke Božje nije bilo posebnog predavanja, ali je više referata obrađivalo pojedine franjevce, odnosno grupe franjevaca, i tako otkrivalo njihovu zauzetost u oblikovanju marijanskog kulta. Referat Stjepana Pupić–Bakrača (Hvar) *Marija u djelima Vitala Andrijaševića (1618-1689/1690.)* razotkrio je tog dubrovačkog franjevca kao osobitog širitelja marijanske pobožnosti propovijedanjem, propovjedničkim priručnicima i molitveničkom literaturom. Andrijaševićeva literarna ostavština, tiskana i rukopisna, otkriva sve značajke baroknog tipa štovanja Majke Božje. Jeronim Šetka (Sinj), provjereni poznavalac književnog djelovanja Tome Babića (oko 1680–1750), je u predavanju *Majka Božja u „Cvitu razlike mirisa duhovnoga” Tome Babića* upozorio na sliku o Mariji koju je narodu mila „Babuša” duboko usadila u svijest vjerničkog puka. To je lik Marije tješiteljice žalosnih, utočišta grešnika, svjetlosti izgubljenih, posrednice milosti i zagovornice pred Bogom. Gabrijel Jurišić (Sinj) je u iskazu *Štovanje Majke Božje u propovijedima Jeronima Filipovića* prikazao rezultate propovijedanja Filipovićevih marijanskih propovijedi, a one su zajedno s ostalim propovijedima, u kojima Filipović tumači temeljne zasade kršćanskog nauka, kroz stoljeća bile često korišten priručnik u rukama mnogih hrvatskih svećenika i tako posrednik cjelovitog baroknog repertoara homiletskih poticaja i razjašnjenja marijanskog kulta u nas. Ante Sekulić (Zagreb) i Franjo Emanuel Hoško (Zagreb) također su govorili o ulozi franjevaca u širenju marijanskog štovanja kod Hrvata. Sekulićev referat *Hrvatski podunavski pisci i propovjednici o Mariji u 17. i 18. stoljeću* naznačio je najprije važnost poznavanja općih društvenih i političkih prilika u Podunavlju (Bačka, Baranja, južna obala Du-

nava od Budima do Bezdana) kao i poznavanje uloge franjevacu u pastoralnom i kulturnom životu Hrvata na tom području etničke dijaspore. To su pretpostavke da se mogu razumjeti literarni sadržaji i usmjerenosti književnih stvaralaca koji su se na tom području rodili, djelovali i završili život. Tim piscima je pribrojio i one koji nisu potjecali s tog područja, ali su dulje ili kraće vrijeme na njem djelovali i stvarali svoje literarne doprinose. Svi su oni pripadali franjevcima provincije Bosne Srebrne. Sekulić je nabrojio njihova imena (Mihajlo Radnić, Lovro Bračuljević, Stjepan Vilov, Šimun Mecić, Emerik Pavić i dr.), njihove biografske podatke i poznate spise, a zatim je kratko upozorio na djela mariološkog i marijanskog sadržaja. Hoškov referat *Štovanje Marije u slavonskoj nabožnoj književnosti 18. stoljeća* upozorio je da je književno stvaralaštvo takve usmjerenosti u Slavoniji od njezinog oslobođenja od Turaka (1699.) pa do razmahalog jozefinizma (1780.) po svojim književnim izvorima i uzorima u punom skladu s evropskom književnošću katoličke obnove u duhu Tridentskog sabora. Takva literatura, osobito djela Ivana Grličića, Antuna Bačića, Šimuna Mecića, Antuna Paupušića, Đure Rapića i Ivana Velikanovića, oblikovala su i utvrdila marijansko štovanje u Slavoniji s oznakama srednjoevropskog i zapadnoevropskog katoličkog baroka, i to teološki obrazloženo i bez pretjeranosti u manifestacijama. Ovakvom literaturom oblikovan marijanski kult nije bitno promijenila ni pojava janzenističke literature (Pavić, Velikanović, Lanosović), premda je ona unijela u slavonsku nabožnu književnost drukčija shvaćanja.

Nisu, naravno, samo pripadnici crkvenih redova bili promicatelji marijanskog štovanja kod Hrvata. Tomislav Mrkonjić (Rim) je govorio o *Mariologiji Ivana Paštrića (1636-1708.)*, svjetovnog svećenika i profesora polemičke teologije u Propagandinom kolegiju Urbanum u Rimu (1669-1700.). Mrkonjićev istraživački rad na Paštrićevim rukopisima otkrio je više njegovih marijanskih tekstova kao što su: traktat o kultu i čašćenju svetaca, marijanske propovijedi, biblijski komentar Pjesme nad pjesmama, mali oficij Marijinog bezgrešnog začeća, osobit spis o štovanju Bogorodice i zbirka pjesama i epigrama. U tim tekstovima kao i u recenziji ćirilskog izdanja Marijinog oficija, Paštrić je iznosio svoja teološka shvaćanja o štovanju Majke Božje, koja se ne razilaze s onovremenom teološkom mišlju.

Poseban niz predavanja bio je posvećen Mariji u hrvatskoj likovnoj umjetnosti. Marija Mirković (Zagreb) govoreći općenito o *Mariji u likovnoj umjetnosti baroka kontinentalne Hrvatske u 17. i 18. stoljeću*, posebno je naglasila i obradila slikarstvo pavlina Ivana Rangera (1700-1753.) i iznijela smjelu hipotezu po kojoj je pavlinski teolog Andrija Mužar mogao biti idejni voditelj Rangerov u izboru slikarskih sadržaja i motiva. Lelja Dobronić (Zagreb), neosporno najbolji poznavalac starog Zagreba, izvijestila je o *Marijanskim svetištima i kipovima u Zagrebu i njegovoj neposrednoj okolici u 17. i 18. stoljeću*. Branko Fučić (Rijeka) je rasvijetlio likovno djelo manirističkog slikara *Marijinog svetišta na Trsatu, Serafina Schona* (1600-1642/1644). Jelka Radauš-Ribarić (Zagreb) je prikazala *Tradiciju odijevanja Marijinih kipova u Hrvatskoj u 17. i 18. stoljeću*, a Roman Tominec (Ljubljana) je na slovenskom jeziku izrekao referat *Marijina podoba v 17. i 18. stoletju na Horvatskem, Sloveniji in Srbiji*.

Tri referata bila su zaokupljena glazbom. Lovro Županović (Zagreb) je upozorio na *Marijanske motive u skladbama Vinka Jelića* (1596-1636?) u Jelićevim glazbenim zbirkama.

kama *Parnassia milita* (1622.), *Arion primus* i *Arion secundus* (1628.). U tim zbirkama referent pronalazi da je trinaest skladbi s izravnim marijanskim sadržajem, a pet s neizravnim. Miho Demović (Zagreb) je u referatu *Skladbe hrvatskih skladatelja na marijanske tekstove u 17. i 18. stoljeću* analizirao sadržaj i umjetničku vrijednost četvorice hrvatskih baroknih glazbenika, i to: Ivana Lukačića (1585-1648.), Vinka Jelića, Atanazija Grgičevića (1590 - oko 1640.) i Petra Kneževića (1701-1768.). Posebno je upozorio da su marijanske skladbe Lukačića i Jelića našle mjesto u poznatoj glazbenoj zbirci rotterdamskog kantora Johanna Donfrida *Promtuarium musicum* (Strassburg, 1622-1627.). Mato Leščan (Frankfurt) je u svom studioznom osvrtu *Marijanski glazbeni dio „Cithare octochorde” u evropskom kontekstu* ukazao na niz marijanskih pjesama koje je najvjerojatnije sastavljač tog zbornika preuzeo iz njemačke, poljske, slovačke i mađarske crkvenoglazbene baštine. Ova Leščanova komparativna studija nesumnjivo unosi nove elemente u tumačenju izvornosti hrvatske pučke popijevke.

U hrvatskoj sekciji IX. međunarodnog mariološkog kongresa na Malti izostali su neki najavljeni referati, npr. o Mateju Ferkiću, Matiji Divkoviću, Stipanu Markovcu, Franji Glaviniću i Piju Milesiju. Također je šteta što nije bilo osvrta na spise Mihalja Šimunića, Jurja Habledića, Jurja Muliha, Štefana Zagrepca, Hilariona Gašparottija te niza drugih marijanskih pisaca toga vremena, posebno onih kojima se još nije zabavila povijest hrvatske književnosti. Stoga treba žaliti što ovaj kongres nije izazvao podrobnija istraživanja pojedinih manje poznatih promicatelja marijanske pobožnosti. Također su izostali pokušaji sintetičnog prikazivanja općeg standarda marijanske pobožnosti, tj. svih njezinih uporišta i izraza, u pojedinoj religiji ili u dometu utjecaja grupnih promicatelja takvog štovanja. Takav sintetični napor, čini se, već omogućuju poznati rezultati kulturnopovijesnih istraživanja. Ipak, izrečeni referati predstavljaju vrijedan doprinos boljem poznavanju hrvatske kulturno—crkvene baštine i predstavljaju prilog budućoj sintezi tako zasnovane povijesti tog vremena.